

ISBN ve Türkiye'deki Uygulaması

Ayhan Kaygısız

Son 30-40 yıl içerisinde insanoğlu, bilim ve teknoloji alanında yüzyıllardır aldığı mesafenin çok daha fazlasını katetmiştir. Bu yüzden 20. yüzyıla «uzay çağı», «bilgi çağı», «bilgisayar çağı» gibi çok çeşitli adlar verilmiştir. Bilgi disiplinleri gelişmiş, yeni bilgi disiplinleri doğmuş ve çok sayıda ülke bütçelerinden önemli rakamlara varan harcamaları araştırma, geliştirme için ayırmışlardır.

Dünyamızda artık öyle yoğun bir bilgi üretimi ve yayını var ki, çok ileri düzeyde organize olmadan ve çağdaş teknolojiyi kullanmadan bilgiye ve bilgiyi taşıyan ortamlara ulaşmak mümkün değildir. Bunun yanısıra bir önemli sorun da çok yoğun biçimde üretilen ve dünyanın her tarafında çok büyük ihtiyaç duyulan bilginin, denetim altına alınması, isteyene, istediği kadarının, istediği zamanda ulaştırılmasıdır.

Çeşitli adlar altında bilginin organizasyonunu ve denetim altına alınmasını gerçekleştirmeye çalışan kurum ve kuruluşlar, bilginin bu başdöndürücü hızını yakalamaya çalışmaktadırlar.

Bu çalışmalardan biri de siparişler, stok kontrolleri, ulusal ve uluslararası düzeyde kütüphanelerarası ödünç verme işlemleri, kitaplara ilişkin bilgilerin bilgisayara yüklenmesi ile kitap, kütüphane ve yayıncılarla ilgili diğer faaliyetlerin yoğunluğu karşısında bir kitabı diğerinden kolayca ayırmada kullanılabilecek olan ISBN (Uluslararası Standard Kitap Numarası) sistemidir.

Uzun bibliyografik kimlikler yerine uluslararası düzeyde kullanılabilecek bir sayı sisteminde, bir numaranın, tek bir kitabı temsil etmesi düşüncesi uzun yıllar önce oluşmuş ve böyle bir sistemin düzenlenmesi ve standardize edilmesi çalışmaları başlatılmıştır.*

Bu amaçla Uluslararası Standartlaşma Teşkilatı (ISO) tarafından 1972 yılında ISO-2108 işareti ile uluslararası bir standart hazırlanmış ve bu tarihten itibaren çok sayıda ülke söz konusu standardı uygulamaya koymuştur.

Ülkemizde TS 2143/Kasım 1975 işaretiyle kabul edilen standard, Türk standardı olarak kabul edildiği söz konusu tarihten ancak 12 yıl sonra Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürü Sayın Hasan DUMAN'ın özel gayret-

* Bu konu ilk defa 1968 yılında Berlin'de toplanan III. Milletlerarası Kitap Piyasası Araştırmaları ve Kitap Ticaretinde Rasyonelleştirme Konferansı'nda tartışılmıştır. (ISEN El Kitabı Sayfa 1)

leriyle Resmi Gazete'nin 13 Ekim 1987 tarih ve 19603 sayılı nüshasında yayınlanan bir tebliğe yürürlüğe girmiştir.

ISBN Türkiye Ajansı görevini yürüten Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü, Genel Müdür Hasan Duman'ın editörlüğünde bir ISBN El Kitabı, 2 adet tanıtıcı broşür ve 12 dakikalık bir İngilizce videokaset sağlamış, ayrıca Türkçesi de hazırlanmış olup, kitap ve broşürler yayın faaliyetinde bulunan bütün kişi, kurum ve kuruluşlarla kütüphanelere gönderilerek sistemin tanıtımı sağlanmıştır.

Berlin'deki ISBN Merkeziyle sürekli irtibat halinde olan Ajansın çalışmaları ve sisteme çok kısa sürede adapte oluşu, ISBN Merkezi tarafından taktirle karşılanmış ve çalışmaların diğer ülkelere örnek gösterileceği belirtilmiştir.

Tanımlamak gerekirse ISBN (Uluslararası Standard Kitap Numarası), dünyanın neresinde yayımlanırsa yayımlansın bibliyografik künyesi belirli tek bir kitabı simgeleyen 4 küme altında 10 basamaklı* bir sayıdan oluşan uluslararası numaralama sistemidir. İlk küme ülke tanıtıcısı olup ilgili ülkenin yayın kapasitesiyle ters orantılıdır ve bu sayı ISBN Merkezince tahsis edilir. (Örneğin: Fransa'nın grup tanıtıcısı 2, Singapur'un grup tanıtıcısı 9971'dir.) İkinci küme yayınevi tanıtıcısıdır ve bu küme de ülke tanıtıcısında olduğu gibi yayıncının kapasitesiyle ters orantılıdır. Yayınevi tanıtıcısı ilgili ülkenin ISBN Ajansı tarafından tahsis edilir. Üçüncü küme başlık tanıtıcısı olup her numara bir kitabı temsil eder. Son küme ise denetim sayıdır ve diğer dokuz sayının doğruluğu matematiksel bir işlemle ve denetim sayısı aracılığıyla kontrol edilir. Her küme birbirinden (→) işaretiyle ayrılır.

ISBN, basılı kitaplar ve broşürler, eğitici filmler/video ve slayt dahil diğer benzer yayınlar, kaset şeklindeki kitaplar, mikrobilgisayar yazılımları, elektronik yayınlar, mikroform yayınlar, görmezler için yayınlar, haritalar ve benzerleri için kullanılır.

Yayıncı, kitapçı ve kütüphaneciler için sayısız yararları bulunan ISBN sistemi konusunda yapılan çalışmalar uluslararası alanda meyvelerini vermeye başlamıştır.

ISBN kullanan yayıncıların isim, adres ve yayıncı ön sayılarını içeren bilgisayar çıktıları ilk defa 1988 yılı başında ISBN'in Berlin'de bulunan merkezine gönderilmiş, 266 yayıncımız ISBN Merkezi'nce yayınlanan «International ISBN Publishers Directory»** adlı rehberde yer almıştır.

97 ülkeden yaklaşık 176.000 yayıncının yer aldığı 2 cilt 2877 sayfadan oluşan söz konusu rehber yayıncıları üç ayrı düzende vermektedir. Birinci düzende yayıncılar ülkelere bakılmaksızın alfabetik sırada (yayıncı adının yanısıra adresi, ülkenin trafik kodu, ülke tanıtıcısı ve yayınevi tanıtıcısı da verilmiştir), ikinci düzende yayıncılar ülke kodu ve yayıncı ön sayı sırasıyla, üçüncü düzende ise ülkelere göre alfabetik olarak verilmiştir.

* Örnek: ISBN 975-17-0000-0 ISBN Milletlerarası Standard Kitap Numaralama Sistemi El Kitabı ve Türkiye'de Uygulaması.

** International ISBN Publishers Directory/Berlin: International ISBN Agency, 1988.

Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, ISBN Türkiye Ajansı faaliyete geçtiği Ekim 1987 tarihinden itibaren yayın faaliyetinde bulunan 326 kişi, kurum yada kuruluşa yayımcı önsayısı tahsis etmiş ve Haziran 1988 tarihi itibarıyla 1500 yayına ISBN numarası verilmiştir.

ISBN sisteminden beklenen yararın sağlanabilmesi bu konuyla ilgili herkesin gereken ilgiyi göstermesiyle mümkün olacaktır. ISBN alabilecek yayınların baskıya girmeden Ajans'a bildirilerek ISBN (numarası) alınması, alınan numaraların belirtilen yerlere doğru olarak basılması, bibliyografik künyeyi sağlıklı bir biçimde tesbit edebilmek için baskısı tamamlanan kitapların bir nüshasının mutlaka Ajans'a gönderilmesi, amaçlanan hedefe ulaşmayı kolaylaştıracaktır.

Yukarıda saydıklarımızın yansira ISBN'in en önemli yararlarından biri de Türkiye'de yapılan yayınların ulusal ve uluslararası bülten ve bibliyografyalarda yayınlanarak tanıtılması ve ülkemizdeki yayıncılık sektörüne canlılık kazandırılması olacaktır.

Bu amaçla, ISBN alan kitapların tam bibliyografik künyelerinin bilgisayara yüklenip, alınacak bilgisayar çıktılarıyla belli aralıklarla, bir bülten yayımlanması düşünülmüyor. Bu aynı zamanda bir kitap tanıtma dergisi de olabilir. Öte yandan Millî Bibliyografyamızda (Türkiye Bibliyografyası) da künyelerin ISBN numarası ile verilmesi, yayımcı önsayısı alan yayıncıların yine bu bibliyografyaların sonunda listeler halinde verilmesi için Millî Kütüphaneye bir yazı yazılmıştır.

ISBN sistemine dahil olmak isteyen yayımcılar Ajans'tan alacakları «ISBN Durum Bildirimi» formunu doldurarak gönderdikleri takdirde kendilerine bilgisayar aracılığıyla yayın kapasiteleri dikkate alınarak bir yayımcı önsayısı tahsis edilecektir. Daha sonra yayımcılar, yayımlayacakları kitaplar baskıya girmeden Ajans'a bildirdikleri takdirde söz konusu kitaba (veya yukarıda belirtilen yayınlardan herhangi birine) en kısa sürede ISBN tahsis edilecek ve yayımcıya bildirilecektir.